

Василь Пахолок доцент кафедри політології та публічного управління Волинського національного університету імені Лесі Українки, к. політ. н, доцент

Чеські кладовища у селах Липляни і Княгининок як елемент матеріальної культури луцької агломерації

Ключові слова: міська агломерація, чеська громада, культурна спадщина, культурна дипломатія.

На межі ХІХ – ХХ століть населені пункти на околицях Луцька та саме місто утворювали специфічну поліетнічну і полікультурну агломерацію. Висока концентрація етнічних спільнот у місті та навколишніх населених пунктах зумовлювалася не лише природними факторами, як то родючими ґрунтами, а й адміністративно-економічним потенціалом Луцька. На думку дослідників, Луцьк почав виразно відігравати роль центру агломерації уже в період ранньослов'янської доби [1, с. 33] та залишається таким до нашого часу.

Значний вплив на суспільне та господарське життя, крім українців, мали спільноти євреїв, поляків, караїмів, німців, чехів. Особливістю чеських спільнот було їх широке розселення, що охоплювало практично усі населені пункти агломерації. Будучи географічно розгалуженою та достатньо чисельною чеська громада у сорокових роках ХХ ст. майже повністю залишила обжиті місця і була репатрійованою. Підставою для репатріації були договори про між СРСР та Чехословацькою Республікою у 1945–1947 роках.

Матеріальні свідчення присутності чехів залишилися у багатьох населених пунктах: Луцьк у тому числі з територіями населених пунктів, що уже увійшли в його межі (Красне, Кічкарівка, Лідавка, Дворець, Тремно, Гуца), Боратин, Підгайці, Гнідава, Жидичин, Забороль, Боголюбів, Милуші,

Княгининок, Фальків (у сучасних межах Княгининка), Моташівка, Липляни, Ківерці (Прилуцьке), Липовець (у сучасних межах Жидичина) та інші. Серед добре збережених об'єктів є житлові будинки, господарські приміщення, льохи, хмелесушарки, криниці, залишки садів, кладовища. Специфічним видом господарської діяльності чехів було хмелярство, продукт якого користувався широким попитом на ринку.

Предметом нашої розвідки є чеські кладовища у селах Липляни та Княгининок, які межують по річці Стир. Особливість кладовищ, як об'єктів культурної спадщини, полягає у їхньому певному сакральному змісті та духовній цінності для нащадків. При задовільному збереженні надмогильних пам'ятників поховання можна легко ідентифікувати, досліджувати технологічні процеси виготовлення пам'ятників, визначити соціальний статус родини, окремі написи на пам'ятниках дозволяють відстежити життєвий шлях людини на фоні історичного періоду. Обстежені кладовища, попри відсутність належного догляду впродовж тривалого часу, досить непогано збереглися. Частково це пояснюється використанням якісних матеріалів для виготовлення надгробків, відсутність інтересу до цих локацій у містобудівних проектах, перетворенням згаданих чеських кладовищ на діючі кладовища місцевих жителів і зрештою – нейтральним відношенням до осіб чеської національності з боку радянської влади яка, наприклад, нещадно нищила місця поховань німців (така доля спіткала кладовище у селі Липовець, в межах сучасного Жидичина, де надмогильні пам'ятники було викинуто у русло місцевої річечки, а територію кладовища розорано).

За інформацією віднайдену у матеріалах фейсбук-товариства волинських чехів чеську колонію в Липлянах було закладено у 1882 році. Найбільшою чисельністю населення була на передодні Першої світової війни – 80 осіб [5]. Після оптації в селі залишилося 17 житлових будинків чехів [4]. На початок 2024 року у різному стані збереженості залишалося 11 будинків колишньої чеської громади, кілька господарських приміщень у тому числі одна хмелесушарка. Відмінністю чеських обійсть від місцевих

було висаджування поруч з будинками диких дерев, переважно ялин, припускаємо, що це могло бути пов'язано з поширеністю таких на їхній батьківщині.

На кладовищі в селі Липляни легко розпізнаються місця 14 чеських поховань. На 13-ти з них добре збереглися надмогильні пам'ятники. По периметру кладовище було обсажене липами та огорожене металевою сіткою. По центру кладовища стояв датований дубовий хрест висотою близько п'яти – шести метрів. Хрест не зберігся, а з напису місцеві жителі пам'ятають лише вісімсоті роки. Частина первинної огорожі збереглася, липи через аварійний стан було зрізано, два стовбури ще лишилися на своєму місці. У центрі кладовища росла висока ялина, яка всохла і була звалена вітром у кінці 90-х рр. ХХ ст., при чому не пошкодила жодного пам'ятника. Поруч з ялиною було огорожене чавунним парканчиком поховання. Пам'ятник на цьому похованні був відлитий з чавуну. Металеві елементи пам'ятника та парканчика не збереглися, залишився лише цегляний підмурівок, на якому стояв чавунний хрест.

Більшість пам'ятників виготовлено з цементу, окремі поєднують цемент і метал, один зварено з металевих труб (однак напис фарбою добре читається). Загалом на дванадцятьох пам'ятниках написи є добре читабельними.

Після виїзду чехів на кладовищі хоронили оптантів з Чехословаччини, переселенців з Холмщини, жителів села, що проживали недалеко від цього кладовища. Завдячуючи перетворенню чеського кладовища на сільське воно добре збереглося. Задовільний стан кладовища підтримується місцевими жителями, чії родичі на ньому поховані.

Чеське поселення у Княгининку було закладено у 1870 році. У час свого розквіту 1887 – 1914 рр. налічувало 305 жителів. В Княгининку була чеська школа. На початок 2024 року у селі збереглося близько десятка чеських будинків, хмелесушарка, кладовище.

Чеське кладовище, як і в селі Липляни, є кварталом сучасного сільського кладовища у Княгининку. У різному стані збереженості можна визначити близько трьох десятків поховань. Збережені надмогильні пам'ятники виготовлено з цементу, поєднано цемент і метал, різні породи природного каменю. Читабельними залишилося близько двох десятків надмогильних написів.

На основі зібраних матеріалів про кладовища у селах Липлянах [2] та Княгининок [3] автором було створено відповідні статті у Вікіпедії, де у вільному доступі можна ознайомитись з інформацією та повною фотофіксацією їхнього сучасного стану.

Отже, за результатами обстеження двох чеських кладовищ у межах луцької територіальної громади було з'ясовано їхній задовільний стан збереженості. Переважну більшість надмогильних пам'ятників виготовлено на високому мистецькому рівні за оригінальним дизайном *малюнок 1–4*. Інформація про поховання є особливо цінною для нащадків. Належне збереження та утримання поховань етнічних спільнот, що раніше компактно проживали на території луцької територіальної громади, є свідченням високого рівня суспільно-політичної свідомості, у прагматичній площині є елементом туристичної привабливості громади.

Збереження культурної спадщини етнічних спільнот також може бути елементом культурної дипломатії, що є особливо важливим в умовах євроінтеграційних процесів.

Джерела

1. Терський С. В. Лучеськ Х–XV ст. Львів. *Видавництво Національного університету «Львівська політехніка»*, 2006. – 252 с.

2. Чеське кладовище в Липлянах (Луцький район) URL: <http://surl.li/sxjja> (дата звернення: 20. 04. 2024).

3. Чеське кладовище у Княгининку URL: <http://surl.li/sxjhi> (дата звернення: 24. 04. 2024)

4. Шульга С. А. *Чехи в Західній Волині: етносоціокультурні трансформації (60-і роки XIX-середина XX століть)*. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shulha_Svitlana/Chekhy_v_Zakhidnii_Volyni_etnosotsiokulturni_transformatsii_60-i_roky_KhIKh_seredyna_KhKh_stolit.pdf (дата звернення: 27. 12. 2023)

5. Lipjany URL: <https://www.volynaci.cz/obec/299/> (дата звернення: 20. 04. 2024).

Василь Пахолок доцент кафедри політології та публічного управління Волинського національного університету імені Лесі Українки, к. політ. н, доцент. Тел. 0665391511; vmpakholok@gmail.com